

LENKOVICS BARNABÁS

A harangszó megmaradásának joga*

Az egyetemet, ahol a tudományt oktatják, a gyakorló szakemberek régóta illetik (vádolják?) az „elefántcsonttorony” jelzővel, ahonnan – a letisztult eszmék, tantételek szemüvegén át – minden másként látszik. Bezzeg a gyakorlatban, a hétköznapi élet valóságában „minden másként van”. Az elmélet és a gyakorlat különbözőségét a praktizáló jogtanárok folyamatosan tapasztalják és ennek a tapasztalásnak haszna is lehet: életszerűséget visz az elméletbe, letisztultságot, egyértelműséget, rendszert (rendet) visz a gyakorlatba. Jómagam az egyetemi tanári munkám mellett erre a tapasztalati tudásra az ombudsmani gyakorlatban tettem szert. Hivatali munkámba a panaszokon keresztül beáramlik az élet, és naponta teszi próbára az absztrakt normák igazságát. Ráadásul ez a mai felgyorsult, technicizált, globálisan kiterjedő élet egyre több és egyre súlyosabb kihívás elé állítja a természeténél fogva nehézkes, lassan alkalmazkodó jogot. Az persze csak hosszabb távon dől majd el, hogy a jog látszólagos lassúsága, fékező, esetenként visszahúzó szerepe hátrányos vagy inkább előnyös-e? Gátolja a fejlődést, vagy inkább időt ad a fontolva haladásra? Útjában áll-e az újnak, a modernnek, vagy inkább menti a régi értékeket, a maradandót, ha van még egyáltalán, ami menthető? Ezek a nehéz elvi kérdések gyakran egy-egy atipikus, sőt abszurdnak tűnő panaszbeadvány (eset) kapcsán vetődnek fel, melyekben – mint cseppben a tenger – világunk teljes zűrzavara tükröződik.

Mondandóm illusztrálására egy ilyen szokatlan esetet választottam. A panaszos azt kifogásolta, hogy a katolikus templom nagy harangja a gépi működtetés felszerelése óta hajnali 5 órától óránként 5–6 percig működik, ami lehetetlenné teszi a közelben lakók pihenését. A panaszos jelezte, hogy már 2 éve az önkormányzathoz fordult, azonban érdemi előrelépés az ügyben nem történt. Azt várta az ombudsmani vizsgálattól, hogy reggel 6 óránál hamarabb lehetőleg ne harangozzanak, és a 6 és 7 órás harangozás idejét 5–6 percről maximum 1–2 percre korlátozzák, csökkentve a hangerejét is.

A vallásszabadsághoz, az egészséges környezethez, a lehető legmagasabb szintű testi és lelki egészséghez, valamint a tulajdonhoz való alkotmányos jogok

* Ez az írás az OBH 5124/2005. sz. ombudsmani jelentés alapján készült, melynek referense dr. Litkey-Juhász Orsolya munkatársam volt, akinek ezúton is köszönetet mondok.

érintettsége miatt az ügyben vizsgálatot indítottam, és a kifogással összefüggő kérdéseimre választ kértem az önkormányzat jegyzőjétől.

Segítségkérés céljából azonban megkerestem az esztergom–budapesti érseket, a környezetvédelmi és vízügyi, valamint az igazságügyi minisztereket is, akiktől az említett, új és szokatlan jelenséggel – a harangozás kifogásolásával – összefüggésben kértem álláspontjuk kifejtését.

1. A jegyzőtől kapott tájékoztatás szerint a panaszos 2003. július 31-én írásban kérte az önkormányzatot, hogy kötelezze a katolikus egyház alkalmazottját a hajnali harangozás beszüntetésére, illetve, hogy a harangozások időtartamát 22 és 8 óra között 20–30 másodpercre csökkentse le. Indoklásként közölte, hogy „mind több munkahely megszűnésével a környékbeli lakók közül is többen más városba járnak dolgozni, így a megnövekedett fizikai terhelés kipihenésére nincs lehetőségük a reggel 5 órakor kezdődő, óránkénti 4–5 perces harangozás miatt.”

A jegyző a kérelemmel 2003. augusztus 11-én levélben a préposthoz fordult, és a fenti kérések továbbításán túl kérte, hogy „amennyiben az lehetséges, csökkentsék a harangozás hangerejét és idejét.” 2003. szeptember 10-én a jegyző levélben a panaszostól kérte, írásban tájékoztassa arról, hogy történt-e változás, és megszűnt-e a sérelmezett gyakori harangozás. A panaszos azt válaszolta az önkormányzat jegyzőjének, hogy „nem történt változás”. A fentiekén túl, egyéb dokumentum (határozat, végzés stb.) a panasszal összefüggésben az önkormányzatnál nem keletkezett.

A panaszos ezek után, 2005. szeptember 6-án kelt beadványában a harangozás, mint „hajnali zajkeltés” miatt fordult az országgyűlési biztoshoz, sérelmezve a jegyző eljárását is. Talán a lelke mélyén érezte, hogy „szentségtörést” követne el, ha nevéen nevezné a harangozást és annak korlátozását kérné, ezért fogalmilag feljebb csúsztatta, absztrahálta azt! De az is lehet, hogy ösztönös jogérzéssel, csak a hajnali harangszót minősítette át „zajkeltéssé”, ami – mint ilyen – betiltható, szemben a valódi, szakrális célú harangozással, ami ellen valójában nem emelt kifogást.

Megkeresésemre a jegyző közölte, hogy a katolikus templom harangját már 1982 óta működtetik elektromos vezérléssel. A hajnali harangozás 1724 óta van, XIII. Benedek pápa rendelte el. A harangozás rendjével kapcsolatban előadta, hogy jelenleg hajnali 5-kor van az első harangozás, majd délben és este 7 órakor, illetve a nyári időszakban 8 órakor. A misekezdések előtt fél órával is van harangozás.

2. Az esztergom–budapesti érsek a harangok használatával kapcsolatban kifejtette, hogy „a templomoknak és a nyilvános kápolnáknak az egyházi jog szerint ősidők óta joguk van arra, hogy harangot használjanak, elsősorban azért, hogy a hívőket istentiszteletre hívják, illetve napközben személyes imádságra emlékeztessék.” Tájékoztatót arról, hogy „a harangok használatát ma egyrészt liturgikus szabályok, másrészt a részleges egyházjog előírásai szabályozzák. Hazánkban a részleges egyházjog legfőbb forrasszövegei az egyházmegyei zsinatok határozatai. Elvileg tehát egyházmegyénként a jogi helyzet eltérő is lehet.”

Utalt arra is, hogy az Esztergom–Budapesti Főegyházmegye Zsinati Könyve a harangokról nem tartalmaz rendelkezéseket, de jelezte, hogy lehetnek ilyen partikuláris rendelkezések az egyházmegyei körlevelekben is. „Így a megyéspüspököknek elméletileg jogában állna a túl kora reggeli vagy éjszakai harangozást eltiltani.”

Végül állami egyházi szempontból a németországi helyzetre hivatkozott analógiaként. Eszerint „A harangozás a vallás nyilvános és szabad gyakorlásának része, vagyis az adott helyen eddig szokásos keretek között általában nem jelent csendháborítást”.

3. A környezetvédelmi és vízügyi miniszter válaszában egyebek mellett kitért arra, hogy a kérdéskör tanulmányozásához hozzátartozik az önkormányzati jogkörben alkotott, helyi zaj- és rezgésvédelmi jogszabályok vizsgálata is.

Álláspontja szerint annak megítélésére, hogy egy zavaró hanghatásokra vonatkozó lakossági bejelentés környezetvédelmi ügynek tekinthető-e, a környezet védelmének általános szabályairól szóló 1995. évi LVIII. törvény szolgál. Utalt arra is, hogy „a hangforrások kellemetlen, vagy zavaró voltának megítélése sok esetben erősen szubjektív tényezőkön alapul. A kérdés eldöntésében a helyi szokások, hagyományok is mérvadóak lehetnek. Tekintettel arra, hogy a harangozás egy olyan több évszázados hagyomány, ami a magyar kultúra részét képezi, a közmegítélés általában nem tartja kellemetlennek, sem zavarónak.”

A tárca szerint extrém körülmények között a harangzúgás is okozhat megoldást igénylő problémát. Úgy gondolja „hogy amennyiben az önkormányzati rendelet nem ad a kérdésben eligazítást, mindenképpen kerülni érdemes a vallási szokásokba való közvetlen beavatkozást. Abban az esetben, ha többeket érintő problémáról és panaszról van szó, az önkormányzatnak az egyházzal való kapcsolatfelvétele és a probléma közös, mindenkinek megfelelő rendezése jelenthet megoldást.” Kiemelte, hogy „a gyakorlat szerint az ilyen jellegű ügyeket a jegyzők nem kezelik sem környezetvédelmi, sem birtokháborítási ügyként.”

4. Az igazságügyi miniszter szerint a harangozás jogi szempontú megközelítése tekintetében a helyzet rendezett, de hozzátette, hogy „a harangozást a jog közvetlenül nem szabályozza”. Álláspontja szerint „a harangozás a panaszokkal összefüggésben, mint zajokozás jelenik meg, ami a polgári jogban a birtokvédelem eszközével kezelhető, míg a szabálysértési jogban a csendháborítás tényállásának megvalósulásaként értékelhető.”

Ugyanakkor utalt arra, hogy „A problémát a vallásszabadsággal, az egyház működésével való összefüggés okozza. A harangozás sok évszázados hagyománya elsősorban a templomok létehez és szakrális funkciójához kötődik, így a vallásszabadság egyik megnyilvánulási formájaként is értékelhető.”

Jelezte, hogy „nincs külön, az általánostól eltérő jogi szabályozás az egyházakra nézve a környezetet érintő hanghatások, így a zajokozás vagy más zavaró hatások tekintetében, ennél fogva a jogi szabályozás megfelel a semlegességi kritériumnak.” Álláspontja szerint „a harangozással való zajkeltés érdemben nem tér el a

vendéglátó-ipari egységek vagy ipari üzemek, illetve a közlekedés által okozott zajtól, hiszen mindezek objektív módon mérhetők, és zavaró hatásuk nem kétséges”.

Az egyes szabálysértésekről szóló 218/1999. (XII. 28.) Korm. rendelet 6. § (1) bekezdése szerint, „Aki lakott területen, az ott levő épületben, vagy az ahhoz tartozó telken, tömegközlekedési eszközön, továbbá természeti és védett természeti területen indokolatlanul és a megengedettnél nagyobb zajt okoz, amely alkalmas arra, hogy mások nyugalma, illetve a természeti vagy a védett természeti értéket zavarja, harmincezer forintig terjedő pénzbírsággal sújtható.” A miniszter ezzel kapcsolatban azt hangsúlyozta, hogy a tényállás lényeges fogalmi eleme a zajokozás indokolatlansága. Relevánsnak tartja, hogy „a harangozás különböző funkciókat hordozhat, vannak a hitélethez (szertartásokhoz) szorosan kötődő célú harangozások és vannak egyéb, tulajdonképpen „szolgáltatási” jellegű, nem szakrális célú harangozások. Ez utóbbiak körébe tartozik a pusztán időjelző célú harangozás, ami – szemben a korábbi évszázadokkal – ma már valójában célját veszített funkciónak tekinthető, hiszen a lakosságnak számos időmérő és időjelző eszköz áll rendelkezésre.” Hangsúlyozta, hogy „a szertartásokhoz kötődő harangozás esetében joggal tekinthető indokoltnak a *zajokozás*, és legfeljebb annak mértéke lehet megítélés kérdése.”

A zaj- és rezgésvédelemről szóló 12/1983. (V. 12.) MT rendeletre hivatkozva előadta, hogy „bár a haranggal felszerelt templom *helyhez kötött külső hangforrásnak* minősül, azonban ez nem értelmezhető a templomi harangozás esetére, így a csendháborítás szabálysértési tényállása sem értelmezhető.”

A nem szakrális célú harangozással összefüggésben kifejtette, hogy „az alapfunkció (az időjelzés) értelmetlenné válásával joggal vetődhet fel, hogy indokolt-e ilyen céllal harangozni.” Megítélése szerint „ez a kérdés az adott település közössége tényleges igényeivel összefüggésben lehet értékelhető. Az ilyen célú harangozás hagyománya tehát önmagában nem lehet elégséges indok, ahhoz valóságos és közérdekű funkciónak kell kötődnie, hogy az indokoltság megállapítható legyen.”

Ebből következően a nem szakrális célú harangozás feltételeit a települési önkormányzat rendeletben szabályozhatja, hiszen ez a kérdéskör az Ötv. 16. §-ának (1) bekezdése alapján önkormányzati rendeletben szabályozható, az önkormányzat tehát a szabályozás eszközével is élhet, ennek során az önkormányzatnak egyeztetnie kell az érintettekkel.

A miniszter a vizsgált tényállással összefüggésben adott esetben alkalmazhatónak véli a szomszédjogi és a birtokvédelmi szabályokat is a Polgári Törvénykönyv szabályainak megfelelően. Ehhez hozzátette, hogy „(...) a jegyző eljárására vélhetően csak ritkán kerülhet sor. Így az esetek döntő többségében – erre vonatkozó kereset alapján – a bíróság járhat el.”

Megítélése szerint az említett jogi instrumentumok jogi értelemben megfelelő kezelési lehetőséget biztosítanak ilyen konfliktusok jogi szempontú megoldására. Mindemellert az igazságügyi miniszter (a környezetvédelmi miniszterhez

hasonlóan) a konfliktus feloldására – ha az egy egész település vagy településrész lakosságát érinti – helyesnek tartja, ha a kialakult helyzetet egyeztetések útján oldják meg az érintettek, elsősorban a települési önkormányzat közreműködésével.

5. A kapott négy véleményt összegezve megállapítható, hogy sem az egyházi, sem az állami (helyi és minisztériumi) fórumoknak nincs egyértelmű, egzakt válasza a felmerült problémára, és ugyanez mondható az egyházi és világi jog hatályos normáiról is. A jövőbe mutató, helyes megoldáshoz tehát előbb a múltba, illetőleg a jogon kívülre és túlra kell tekinteni.

Hangsúlyoznom kell – a harangozás egyházi (kánonjogi) háttérének részletes kifejtése nélkül –, hogy a harang hangja önmagában hagyomány, a jog nyelvén: népies szokásjog. A harang és használata minden keresztény felekezetben, minden közösségben s mindenütt az országban – más-más okból – a mindennapok elmaradhatatlan része lett. A harangozás és a harangszó része az európai civilizációnak, kultúrának, de része nemzeti kulturális örökségünknek és a helyi (városi-községi) közösségi összetartozásnak és kötődésnek (a lokális identitásnak) is.

A harangozás hagyományosan sokfajta jeladási mód volt az egyes falvak és városok (településrészek) templomaiban, az időjelzésen (a hajnali, a déli, az esti harangszón) túl a „félrevert” harang szava sokféle veszélyre (az ellenség támadására, árvízre, tűzvészre) is figyelmeztetett. Magyarországon ezeregyszáz éve (Szt. István király templomok építését elrendelő törvénye óta) a harang szava irányította a mindennapi életritmust. A harangozási országos és helyi szokásokban mind a mai napig nagy változatosság tapasztalható országszerte.

A hitélethez tartozó harangozások közül a téma jeles szakértői kiemelik, hogy harang szólított az istentiszteletekre naponta háromszor: hajnalban, délben, este Úrangyalára harangoztak. Lélekarhang csendült a keresztény ember halála óráján, harangszó kísérte a temetési menetet, a körmeneteket, egyházi és világi méltóságok érkezését, ünnepélyes vonulását. Örömteli alkalmak szintén adtak lehetőséget a harangozásra: esküvők, keresztelők, körmenetek. A 12–13. századtól, amikor az úrfelmutatás a misében elterjedt, a legszentebb pillanatokban szintén megszólalt a harang. A harangszó tehát éjjel nappal, hétköznapi és ünnepnap egyaránt rendezte és ismétlődő rendbe szerkesztette a keresztény emberek mindennapi életét.

Voltak és vannak tehát a hitélethez (szertartásokhoz) szorosan kötődő célú harangozások, és egyéb, nem szakrális célú „szokásos” harangozások. Ez utóbbiak körébe tartozik pl. az időjelző célú harangozás is. A harang funkciói ezáltal történelmi távlatban, a vallás és a társadalmi környezet összefüggéseiben, a vallásgyakorlás időbeli szerkezetében, valamint a folklórhagyományban figyelhetők meg. Mivel használata az egyházi előírásokon túl szorosan összekapcsolódik a helyi szokásokkal (együttesen vallási és népi szokásjoggal), ezért a kérdéskörnek a mai központi állami és helyi önkormányzati jog alapján történő megítélése nem lehetséges. A harangozás összetett társadalmi jelenség, amely sokrétű, gazdag jelentést hordoz, mely jelentésszintek koronként, felekezetenként, településenként (településrészenként) is eltérhetnek. Ma is

érvényes országos és helyi rendje évszázadok során alakult ki, melynek megtartásához fontos érdek fűződik nemcsak a jelenben, hanem a jövő nemzedékek érdekében is.

A harangozás, és hozzá hasonlóan számtalan más szokás, rítus, ünnep, hagyomány stb., „mint közösségek, csoportok és egyének szellemi kulturális örökségének jelentőségét és értékét felismerve” született ezek megőrzéséről az UNESCO Egyezménye 2003. október 17-én Párizsban. Ezt az Egyezményt jelen vizsgálat idején emelte törvényerőre és hirdette ki belső jogként az Országgyűlés a 2006. évi XXXVIII. tv. elfogadásával (2006. február 24-én). Az Egyezmény hatályba lépéséről (annak ismertté válásakor) a nemzeti kulturális örökség minisztere fog haladéktalanul intézkedni.

6. Mint arról volt szó, a harangozásnak különböző (szakrális és nem szakrális) funkciói alakultak ki a történelem során. A harangozás sok évszázados hagyománya mégis elsősorban a templomok létehez és szakrális funkciójához kötődik, ez hangsúlyozza az egyház működésével való elválaszthatatlan összefüggését. A harangozás, tehát mint a vallás nyilvános és szabad gyakorlásának része, a vallásszabadság egyik megnyilvánulási formájaként értékelhető, illetve értékelendő. A vallás gyakorlásához tárgyak (kegytárgyak, szent dolgok és megszentelt dolgok) használata is szükséges, azok is a vallásszabadsághoz való jog részei, így a harang és a harangozás is.

Az Alkotmány szerint „A Magyar Köztársaságban mindenkinek joga van a gondolat, a lelkiismeret és a vallás szabadságára. Ez a jog magában foglalja a vallás vagy más lelkiismereti meggyőződés szabad megválasztását vagy elfogadását, és azt a szabadságot, hogy vallását és meggyőződését mindenki vallásos cselekmények, szertartások végzése útján vagy egyéb módon akár egyénileg, akár másokkal együttesen nyilvánosan vagy magánkörben kinyilváníthassa vagy kinyilvánítását mellőzze, gyakorolhassa vagy taníthassa” (Alk. 60. §).

A vallásszabadság joga két egymástól viszonylag elkülönülő, és önmagában is szerteágazó dimenzióban helyezkedik el: az egyik a vallásszabadság egyéni alapjogi összefüggéseire, a másik az államszervezeti-intézményi kérdésekre, az állam és egyház viszonyára vonatkozik.

A lelkiismereti és vallásszabadságra vonatkozó alkotmányos tételek részletes törvényi kibontását az 1990: IV. tv. (Lvtv.) végezte el. A törvény többet is nevesít és részletez a vallásszabadság részjogosítványai közül.

Az 1. §-a szerint „A lelkiismereti és vallásszabadság mindenkit megillető alapvető emberi szabadságjog, amelynek zavartalan gyakorlását a Magyar Köztársaság biztosítja.”

A 2. § (1) bekezdése értelmében „A lelkiismereti és vallásszabadság joga magában foglalja a vallás vagy más lelkiismereti meggyőződés szabad megválasztását vagy elfogadását, és azt a szabadságot, hogy vallását és meggyőződését mindenki vallásos cselekmények, szertartások végzése útján vagy egyéb módon – akár egyénileg, akár másokkal együttesen – nyilvánosan vagy

magánkörben kinyilváníthatja vagy kinyilvánítását mellőzheti, gyakorolhatja vagy taníthatja.”

A 4. § kimondja, hogy „A lelkiismereti és vallásszabadság gyakorlásában senkit sem szabad akadályozni, a jog gyakorlása azonban – ha törvény másként nem rendelkezik – nem mentesít az állampolgári kötelezettség teljesítése alól.”

Az Alkotmánybíróság átfogóan elemezte a lelkiismereti és vallásszabadság tartalmát. A testület a 4/1993. (II. 12.) AB határozatában – egyebek mellett – rögzítette: „Az Alkotmány 60. § (1) bekezdése deklarálja, hogy a Magyar Köztársaságban mindenkinek joga van a gondolat, a lelkiismeret és a vallás szabadságára”. A (2) bekezdés a „lelkiismereti meggyőződésre” is kiterjesztve állapítja meg a vallásszabadság hagyományos tartalmát: a hit (meggyőződés) szabadságát; a vallásgyakorlás szabadságát, beleértve a negatív vallásszabadságot, vagyis a meggyőződés kinyilvánítása mellőzéséhez való jogot; s tartalmazza végül – noha nem külön szabályként, hanem az „együttesen” és „nyilvánosan” történő vallásgyakorlás szabadsága révén – a vallási gyülekezési és egyesülési szabadságot is. A három elem közül a vallásgyakorlás joga (a hagyományos kultusz-szabadság) a legfontosabb; ez áll a legközelebb a többi szabadságjoghoz is, sőt e tekintetben a vallásszabadság a kommunikációs alapjogok közé illeszkedik. Ezt tudja a jog a legteljesebben biztosítani, sőt a vallásszabadság más összetevőit kifejező részjogoknak is ez szolgál közös nevezőjéül. Pl. magát a hit (gondolat, meggyőződés) szabadságát is a kommunikáción keresztül ragadja meg az Alkotmány, mikor a vallásszabadság tartalmát a vallás szabad megválasztásával vagy elfogadásával határozza meg. Másfelől viszont az Alkotmány szerint a vallás gyakorlásának szabadsága a vallás kultikus cselekményekkel való kinyilvánításán és tanításán túlra is kiterjed („egyéb módon ... gyakorolhatja”). A vallásszabadságnak azt az elemét, hogy bárki meggyőződése szerint élhessen, nyilvánvalóan másként kell jogilag kezelni, mint a klasszikus, a véleménynyilvánítás szabadságával rokon, „vallásos cselekmények, szertartások végzése útján” való vallásgyakorlást. De a lelkiismereti meggyőződés megvalósítása a társadalmi életben egyben szimbolikus kommunikáció is, amire a kommunikációs szabadságjogok jellemzői megfelelően alkalmazhatók.

Az Alkotmány, az AB határozat és a Lvtv. általános rendelkezéseiből tehát egyértelműen kiolvasható az a konkrét jogi következtetés, mely szerint a „harangozás szabadsága” a vallásszabadság része, a harangozás jogát éppúgy köteles mindenki tiszteletben tartani, gyakorlását tűrni, mint ahogyan a vallásgyakorlás jogának összes többi részjogosítványát is.

Az állam vallási semlegességét pedig kifejezetten is előírja és garantálja az Alkotmány. Az alaptörvény 60. § (3) bekezdése szerint „A Magyar Köztársaságban az egyház az államtól elválasztva működik”.

Az Lvtv. ezt 15. § (1) bekezdésében megismétli. Ugyanezen jogszabályhely (2) bekezdése értelmében „Az egyház belső törvényeinek, szabályainak érvényre juttatására állami kényszer nem alkalmazható.”

Az állam és egyház elválasztásának és az állam vallási semlegességének követelményeit az Alkotmánybíróság a fenti idézett, 4/1993. számú határozatában fogalmazta meg. Eszerint „Az elválasztás elvéből az következik, hogy az állam sem az egyházakkal, sem valamelyik egyházzal nem kapcsolódhat össze intézményesen; hogy az állam nem azonosítja magát egyetlen egyház tanításával sem; továbbá, hogy az állam nem avatkozik be az egyházak belső ügyeibe, és különösen nem foglalhat állást hitbéli igazságok kérdésében. (...) Mivel az állam éppen azokban a tartalmi kérdésekben nem foglalhat állást, amelyek a vallást vallássá teszik, a vallásról és egyházzal csak elvont, minden vallásra vagy egyházra egyaránt alkalmazható keretszabályokat alkothat, amelyek révén ezek a semleges jogrendbe illeszkednek, s tartalmi kérdésekben a vallások és egyházak önértelmezésére kell hagyatkoznia. Ezért a vallásszabadságnak csakis nem-vallási, s így nem specifikus, hanem mindenkire, illetve bármely más késztetésből fakadó, de hasonló cselekvésre is érvényes korlátai lehetnek. (...) Az állam és egyház elválasztása egymástól nem jelenti azt sem, hogy a vallás és az egyház sajátosságait az államnak a törvényhozás során figyelmen kívül kell hagynia. Az Alkotmányból csak a vallásszabadság olyan korlátozásának tilalma következik, amely kizárólag a vallásos meggyőződésre, illetve a vallásgyakorlásra vonatkozik. Nincs azonban akadálya annak, hogy a jogalkotó a vallás és az egyházak sajátosságait figyelembe véve alkossa meg azokat a jogszabályokat, amelyek a vallásszabadság alapvető jogát érvényre juttatják.”

7. Az ombudsmanhoz benyújtott panaszok alapján is egyre gyakrabban tapasztalható, hogy a jelenkori, különféle zajforrásokkal túlterhelt világban egyes állampolgárok már a harangozást is zavaró tényezőnek, „elviselhetetlen zajnak” tartják az életükben. Míg a társadalom egyes tagjai – pl. „zenés” szórakozásuk során – magukat képesek károsítani, addig más állampolgárok tolerancia küszöbe a zajok tekintetében – elsősorban az őket érő környezeti zajok miatt – egyre alacsonyabbnak mondható. Ennek ellenére, az ilyen panaszosok is tudatában vannak a harang és a kulturális hagyományok kapcsolatának. Valószínűleg helyesen érzik, hogy ha már a harangozás is elviselhetetlen „zajkeltés” a számukra, akkor nem a harangban van az alapvető hiba. A harang zaja legfeljebb az utolsó csepp a legkülönfélébb zajszennyezésekkel már csordultig telt pohárban. A probléma jogi minősítése és kezelése során erre a körülményre is tekintettel kell lenni.

Az eddig kifejtettek alapján tehát nyilvánvaló, hogy az állami és helyi önkormányzati jogalkotás és jogalkalmazás „mozgástere”, lehetősége a harangozás vonatkozásában rendkívül szűkre szabott. Minden, egy adott időpontbeli harangozás estében elsőként eldöntendő kérdés – az egyház közreműködésével –, hogy annak szakrális, vagy más funkciója van-e. Ennek ismerete után válik értékelhetővé, hogy mely szerv, milyen irányú intézkedést tehet az esetlegesen sérelmezett „zavaró” hanghatás kezelésére.

A harang szakrális célú használatát nem állami jogszabályok rendezik, azok nem is rendezhetik, hanem egyrészt liturgikus szabályok, másrészt a részleges egyházjog előírásai. Az Lvtv. alapján a kérdés az egyház belső ügye, az nem tiltható, nem korlátozható, de (ad absurdum) elő sem írható a számára.

Tény azonban, hogy az elmúlt évtizedekben jelentős változás történt a városok, falvak lakóinak életkörülményeiben, munkavégzési szokásaikban, illetve lehetőségeikben. A megváltozott vallási-társadalmi-gazdasági-szociális-környezeti közegben bizonyos mértékig megváltozhat a harangozás egyházi joga és szokása is. A megváltozott életvitel és épített (városi) környezeti viszonyok között tehát vizsgálni kell, hogy milyen érdekek sérül(het)nek mindkét oldalon, azaz milyen érdekek, szempontok állnak az egyházak, a hívők közössége, és milyenek a nyugalomukban zavarást érző állampolgárok oldalán.

A települési önkormányzat megfelelő szerve kezdeményezheti a megfelelő egyházi szervnél a kapcsolatfelvételt, ha többeket érintő problémáról van szó, de a konfliktus feloldásának joga az egyházi hierarchián belül van. Mint arra utalt az Érsek Úr, a megyéspüspöknek elméletileg jogában áll a túl kora reggeli vagy éjszakai harangozást eltüntetni, így az említett szempontok mérlegelésére is neki van lehetősége. Kellő indokok számbavétele alapján, a technikai lehetőség függvényében, ugyancsak befolyásolhatja a harangozás időtartamát és hangerejét is.

A nem szakrális, „szolgáltatási jellegű” harangozás (pl. időjelzés) kereteit ugyanakkor az állami (országos vagy helyi) jogszabály is meghatározhatja, de azt is csak az azonos szintű egyházi fórummal egyeztetve és az alkotmányossági követelményeket mindkét oldalról tiszteletben tartva. Álláspontom szerint, a pusztán időjelző célú harangozás ma már valóban funkcióját veszítette, hiszen a lakosságnak számos időmérő és -jelző eszköz áll rendelkezésére. Egyes településeken, lakókörnyezetekben tehát elképzelhető ennek szükségtelen volta, zavaró hatása.

Megjegyzem, az igazságügyi miniszter is utalt arra a válaszában, hogy a nem szakrális célú harangozás feltételeit a települési önkormányzat rendeletben szabályozhatja, hiszen ez a kérdéskör az Ötv. 16. §-ának (1) bekezdése alapján önkormányzati rendeletben szabályozható, az önkormányzat tehát a szabályozás eszközével is élhet. Az ilyen harangozás egy sajátos helyi közszolgáltatás, aminek szükségességéről döntsön a közösség a helyi demokrácia szabályait és a helyi népakaratot tiszteletben tartva (akár a képviselő testület, akár helyi népszavazás útján). Nyilvánvaló, hogy az ilyen döntésben megfelelő súllyal részt kell kapjon a helyi hívők közössége (rajtuk keresztül előljáróik véleménye) is.

Ezen általános megállapításokból konkrét következtetések vonhatók le:

- a harangozás rendjének meghatározása elsődlegesen az egyházakra, a hívők közösségére tartozik, az általuk elfogadott szervezeti-döntéshozatali rendben;
- a hitélettel összefüggő harangozások szabályozása az egyházak kizárólagos belső ügye;

- az egyéb, nem hitéleti, szolgáltatási jellegű harangozások szabályait is az egyházak alkotják meg, ezeket azonban az állami és helyi önkormányzati keretszabályokba illesztve;
- ezen állami vagy helyi önkormányzati (zajvédelmi, szomszédjogi stb.) keretszabályoknak is figyelembe kell venniük a vallás és az egyház sajátosságait, és érvényre kell juttatniuk a vallásszabadság alapvető jogát;
- a harangozás nem ipari, közlekedési, vendéglátási stb. jellegű zajforrás(!), az ezekre vonatkozó jogi szabályozás nem alkalmazható;
- a harangozás nem birtokháborítás, kiterjedési hatókörében minden ingatlan birtoklásához (birtokállapotához) helyi adottságként eleve hozzátartozik;
- a jegyző birtokvédelmi hatáskörébe azért sem tartozhat, mert egy évnél régebbi (kb. ezer éve kialakult) szokás;
- a harangozásnak valójában nincs egyértelműen beazonosítható alanya sem, az a helyi (hívő és nem hívő) és nemzeti közösség közakarátát és közérdekét kifejező sajátos „társadalmi jelenség”, az eszmei kulturális javak összetevője, a nemzeti és a lokális *kulturális örökség* alkotó eleme.

8. Végezetül – de nem utolsó sorban! – két gondolat, ami a „zajkeltéssé” absztrahált (jogiasított, torzított) és bepanaszolt harangszóval összefüggésben bennem felmerült.

Grosschmid Béni már egy évszázada figyelmeztetett a „jogvédelmi szükségvonal” figyelembe vételére, a jogalkotói szelekció (mértéktartás és önmérséklet) szükségességére. Arra, hogy nem kell mindent jogilag szabályozni, mivel az eleve lehetetlen, de ha lehetséges volna is, az nem tenne jót sem a szabályozott életviszonyoknak, sem magának a jognak. A jog (és a túlbuzgó államhatalom és az azt hűségesen kiszolgáló jogászság) hajlamos volna (újra?) „agyonszabályozni” az életünket. Ezzel a „joguralom” a „jog rémuralmába” fordulna át. Az ember természetes szabadságvágya és az életviszonyok folytonos változása azonban nem tűrné az ilyen jogot, ezzel a jog léte kerülne veszélybe. A kisebb-nagyobb közösségek tagjaként élő (közösségi) ember életét a jog mellett (alatt? fölött?) még számos más normarendszer szabályozza (szokások, tradíció, illem, konvenció, vallás, morál stb.). Mindegyiknek meg kell adni (hagyni!) a maga terrénumát, a biológiai sokféleség mellett meg kell őrizni a normák sokszínűségét is, ezek körében is megőrizve a jelen és a jövő generációk számára a választás szabadságát.

Az persze nagy veszély – sőt az az igazi veszély –, ha a jogon kívüli közösségi normák, magukkal a közösségekkel együtt elhalnak, felbomlanak. Ezzel a család, a falu, a város, a nemzet, a társadalom is individuum-atomokra esne szét és a jog uniformizált, semleges normarendszerével sem lehetne újból összekényszeríteni. Maga a jog is elveszítené ugyanis éltető forrását, a sokszínű és változatos, „más” normák közeget.

Talán az ösrobbanásról, az univerzum tágulásáról, a fekete lyukakról és a vörös határról szóló könyv mottójaként olvastam – még fogékony diákkoromban – valakitől valahol: a világegyetemben minden harangütés hangja hallatszik még

valahol. Ha megszentelt dologként már nem tisztelnék is a harangokat, halandó emberként legalább az időbeli és térbeli végtelensége előtt hajtsunk fejet, és biztosítsuk továbbra is a harangszó megmaradásának jogát.

Egy egyetemi tanár kolléga és jó barát köszöntéseként pedig mi mással fejezhetném be, mint azzal, hogy egy harang szava és egy professzornak az egyetemi katedráról hangzó szava között van egy hasonlóság. Egy tanár szava is – tanítványai személyiségében, emlékezetében – hallatszik még valahol.

BARNABÁS LENKOVICS

THE RIGHT TO THE PRESERVATION OF BELL-RINGING

(Summary)

The accelerated, technical and globally expanded modern-day life sets more and more serious challenges for the legal system which is halting and slowly adaptive by its nature. The question whether the illusory slowness, moderating and occasionally retracting role of the law is disadvantageous or advantageous remains to be seen in the long run. Does it hinder the development or it ensures time for the considered progress? Does it obstruct the progress of the new and the modern or rather saves it the ancient everlasting values, if there are any of them which could be saved? These difficult matters of principle are often to be raised apropos of an atypical legal case which seems to be even rather absurd. In these kinds of legal cases – like the ocean in a drop – the absolute chaos of our world is reflecting.

I have chosen such an unusual case for illustrating my above mentioned words. The question is whether a local town notary or the environmental protection authority has the right to prohibit the dawn bell-ringing of churches referring to trespass or noise pollution or not.